

4. Ulusal Deniz Turizmi Sempozyumu
“Küresel Eğilimler-Yerel Etkiler”
23-24 ŞUBAT 2018 - İZMİR

**TÜRKİYE’DE DENİZ TURİZMİNİN
SÜRDÜRÜLEBİLİRLİĞİ VE LİSANSÜSTÜ
EĞİTİMİNDEKİ YERİ**
¹Çiğdem ÖZKAN, ²Yasin KARADENİZ

ÖZET

Deniz turizmi tarihi yıllar öncesine uzanmaktadır. Günümüzde deniz turizmi deniz araçları ile denizde yapılan turizm amaçlı ticari faaliyetler olarak tanımlanmaktadır. Deniz turizminin sürdürülebilirliğinin sağlanması için ülkemizdeki önemli turizm koylarının yapılaşmaya kapatılarak koruma ile ilgili mevzuatın uygulanması ve deniz turizmi alanında yaşanan sorunların çözümüne odaklı lisansüstü çalışmaların sayısındaki artış önem arz etmektedir.

Bu bağlamda, deniz işletmeciliği ve deniz turizmi alanında yapılan lisansüstü çalışmaların deniz turizminin sürdürülebilirliğine ve alandaki sorunların çözümüne önemli katkı sunacağı düşünülmektedir. Bu amaçla, çalışmada deniz işletmeciliği ve deniz turizmi alanında yükseköğretim kurumlarında bulunan lisansüstü programların ve yapılan lisansüstü tezlerin mevcut durumu incelenmiş bu programların deniz turizminin sürdürülebilirliğindeki önemi açıklanmaya çalışılmıştır. Buna göre, Türkiye’de deniz turizmi ile ilgili yapılan çalışmaların deniz turizmi ve işletmeciliğinin sorunlarına yeterince odaklanmadığı, deniz turizminin sürdürülebilirliğinin sağlanmasında yasal düzenlemelerin yapılması ve bu konuda üniversitelerin yol gösterici yönünün ön plana çıkarılması gerektiği sonucuna ulaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Deniz işletmeciliği ve turizmi, Deniz turizmi eğitimi, Deniz turizminin sürdürülebilirliği

1.GİRİŞ

Turizm sektörü alternatif turizm türlerine olan talebin arttığı ve birçok turizm türünde sürdürülebilirliğin benimsendiği bir dönem içerisinde. Deniz turizmi bu kapsamda değerlendirilen bir turizm çeşididir. Deniz turizm geniş kapsamda Türkiye’de talebin en fazla olduğu turizm türüdür. Deniz turizminde kişiler deniz, kum, güneş üçlüsü olarak değerlendirilen deniz yada kıyı turizminden yararlanmaktadır (Kozak vd., 2012: 18). Deniz turizmi aynı zamanda, kurvaziyer turizmi

¹ Öğr.Gör.Dr.,Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi,Çanakkale,
cigdemozkan@comu.edu.tr

² Yrd.Doç.Dr.,Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Çanakkale,
ykaradeniz@comu.edu.tr

ve yat turizmi konularını da kapsamaktadır. Bu nedenle Deniz turizmi denilince akla yalnızca deniz-kum güneş gelmemelidir. Yat işletmeciliği, kruvaziyer gemi turizmi, marina işletmeciliği deniz turizmi kapsamına girmektedir. Bu nedenle sözkonusu işletmeler turizm sektörü işletmeleri olarak değerlendirilmektedir.

Turist talebinde yaşanan çeşitlenmeler dolayısıyla farklı türde turizm çeşitlerinin ortaya çıktığı görülmektedir. Bu kapsamda gerek ortaya çıkan talebin karşılanması, gerekse de talep karşılanırken ortaya çıkan sorunların en aza indirilmesi konusunda işletmelere ve yasal paydaşlara önemli sorumluluklar yüklenmektedir. Turizm sektörü Türkiye’de gerek istihdam yaratma gerekse de döviz girdisi sağlama açısından önemli sektörler içerisinde değerlendirilmektedir. Türkiye üç tarafı denizlerle çevrili ve doğal güzellikler bakımından zengin bir ülkedir. Denizlerin ve doğal güzelliklerin gelecek kuşaklara aktarılması, en verimli ve tahribatın en aza indirilerek yararlanılması için sürdürülebilir turizm ilkelerinin turist ve turizm işletmeleri tarafından benimsenmesi gerekmektedir.

Sürdürülebilir turizm felsefesinin benimsenmesi deniz işletmeciliği ve deniz turizmi sorunlarının en aza indirilmesinde önemlidir. Bu konuda ülkemizde bulunan eğitim kurumlarına da önemli sorumluluklar düşmektedir. Deniz turizmine olan talebin artması neticesinde işletme sayıları artmakta ve talebin karşılanmasında bazı sorunlarla karşılaşmaktadır. Deniz işletmeciliği ve turizmi ile ilgili sorunların çözümünde yapılan tüm akademik çalışmalar ve özellikle de lisansüstü çalışmaların yol gösterici olacağı düşünülmektedir. Bu nedenle çalışmada, Türkiye’de deniz işletmeciliği ve turizmi alanında akademik çalışmaların yapıldığı lisansüstü programlar ve çalışmalar incelenerek; bu çalışmaların deniz turizminin sürdürülebilirliği ve sorunlarının çözümü açısından yeterli olup olmağı hususunu ve önemini açıklamaktır.

2. DENİZ TURİZMİ KAVRAMI VE ÖNEMİ

Türkiye’de turizm sektörünün büyük bölümünü sahil ve deniz turizmi oluşturmaktadır (Tüsiad, 2012). Literatürde deniz turizmi ile ilgili birçok tanım yapıldığı görülmektedir. Denizde deniz araçları ile yapılan, turizm amaçlı meslek faaliyetleri ile onu doğrudan destekleyen diğer meslek faaliyetleri deniz turizmi olarak tanımlanmaktadır.

Deniz turizmi;” kruvaziyer turizmi, yat işletmeciliği, yat limanı işletmeciliği, günübirlik tekne turları, eğlence ağırlıklı su üstü ve su altı aktiviteleri ve dalma sporlarından oluşan ve doğrudan deniz alanı içerisinde gerçekleşen faaliyetler bütünü” olarak tanımlanabilir (Çubuk ve Koçak, 2012). Diğer bir ifadeyle, deniz turizmi, deniz araçları ile deniz

altında ve üstünde, deniz kıyısında, yapılan turizm amaçlı ticari faaliyetler biçiminde tanımlanabilir (Gök, 2016: 273).

Üç tarafı denizlerle çevrili olan Türkiye’de Deniz Turizmi, talebin en yüksek olduğu turizm dallarından birisidir. Turistlerin yaklaşık %90’ı bu amaçla ülkemizi ziyaret etmektedir. Ülkemizde Deniz Turizmi gelirleri, turizm gelirlerinin yaklaşık %20’sini oluşturmaktadır (DTO, 2015a). Aynı zamanda Arıkan ve diğerlerine (2000: 3) ülkelerin turizm gelirlerinin önemli bir kısmı Deniz Turizminden elde edilmektedir.

Türkiye sahip olduğu uzun kıyıları, temiz denizi ve kumsalları, doğal ve tarihi çekicilikleri ve uygun iklim koşulları sayesinde deniz turizmi konusunda elverişli bir konumdadır ve bu alanda oldukça gelişme göstermiştir (Kozak ve diğ., 2012: 18).

Deniz turizmi kapsamına giren Kruvaziyer turizmi, kruvaziyer limanlarında, kruvaziyer adı verilen lüks yolcu gemileri ile üst gelir grubu dâhil, turistlerin getirilmesi-götürülmesi veya yolcu değişiminin yapılmasıdır. Kruvaziyer turizmde yolcuların getirilip-götürülmesi yolcu taşımacılığından farklı olup, turistik gezi amacıyla yapılmaktadır (Yüksel, 2012: 87). Deniz yolu taşımacılığının ülke ekonomisine dolayısıyla turizm sektörüne katkısının olduğu ifade edilmektedir (Aras 2012: 107).

Deniz araçları ve deniz turizm işletmelerinin belirli bir sınıflandırma içerisinde değerlendirilmesi ve yasal düzenlemelerin bu sınıflandırmaya göre yapılması gerektiği ifade edilebilir. Denizcilik mevzuatı (Öncelikle 2634 sayılı Turizmi Teşvik Kanunu ve başlısı yönetmelikle ile Denizcilik Mevzuatı)“Deniz Turizmi Tesisleri” ve “Deniz Turizmi Araçları” olarak iki ana başlığa ayrılmıştır. Denizcilik mevzuatına göre yapılan sınıflandırma Tablo 1’deki gibidir:

Tablo 1: Deniz Turizmi İşletmeleri

DENİZ TURİZM TESİSLERİ VE İŞLETMELERİ	DENİZ TURİZM ARAÇLARI VE İŞLETMELERİ
1.Kruvaziyer gemi limanları (a ve b tipi) ve işletmeleri 2.Yat limanları (3,4,5 çapalı) ve işletmeleri 3.Diğer tesisler (rıhtım, iskele ve çekek yeri) ve işletmeleri	1. Kruvaziyer gemiler ve işletmeler 2. Yat yatırım ve işletmeleri a) Mavi yolculuk deniz taşıma ve işletmeleri Bareboat deniz taşıma araçları ve işletmeleri 3. Günübirlik gezi tekneleri ve işletmeleri 4. Dalabilir deniz taşıma araçları ve işletmeleri 5. Diğer deniz taşıma araçları ve işletmeleri a) Yüzer deniz taşıma araçları b) Özel deniz taşıma araçları c) Sualtı ve su üstü faaliyet araçları

Kaynak: (DTO, 2015a).

“Denizde deniz araçları ile yapılan turizm amaçlı meslek faaliyetleri ile onu doğrudan destekleyen diğer meslek faaliyetleri, “Deniz Turizmi” olarak tanımlanmaktadır”. Söz konusu bu meslek faaliyetleri şunlardır (DTO, 2015b):

- Yat Yatırımları ve İşletmeciliği,
- Mürettebatsız Tekne (Bareboat) İşletmeciliği,
- Günlük Gezi Tekne İşletmeciliği,
- Yat Yapım, Çekme ve Tamir Hizmetleri İşletmeciliği,
- Yat Malzeme Satış Hizmetleri İşletmeciliği,
- Marina Yatırımları ve İşletmeciliği,
- Kruvaziyer Turizm ve Feribot İşletmeciliği,
- Dalış Turizmi ve Su Sporları.

Deniz turizmi, turizm çeşitleri içerisinde ekonomiye katkı sağlaması ve istihdam yaratmadaki etkin rolünün yanı sıra, faaliyet bakımından birçok sektörün gelişimini sağlayan ve bölgesel kalkınma açısından önemli bir turizm çeşididir.

3. DENİZ TURİZMİNİN SÜRDÜRÜLEBİLİRLİĞİ VE YAŞANAN SORUNLAR

Dünya turizm talebi içinde kitlesel turizm ürünlerinin ağırlık kazandığı yeni ve farklı eğilimlerin öne çıktığı görülmektedir. Bu bağlamda deniz turizmi kapsamına giren işletmeler; kruvaziyer gemi limanları ve işletmeleri, yat limanları ve işletmeleri, rıhtım, iskele, çekme yeri ve işletmeleri olarak sınıflandırılmaktadır (DTO, 2015a). Türkiye’de son yıllarda deniz araçları ile yapılan seyahatlere olan talepler artmıştır. Artan talebin karşılanmasında sürdürülebilirlik ilkelerinin benimsenmesi, deniz kenarlarında, limanlarında ve marinalarda ortaya çıkabilecek tahribatın en aza indirilmesini sağlarken, kitle turizminin olumsuz etkilerinin de azalmasına katkı sunacaktır. Denizlerin ve deniz kıyılarının korunması ve gelecek nesillere aktarılması ancak sürdürülebilir bir turizm anlayışı ile mümkün olmaktadır.

Sürdürülebilir turizm, turizmin ekonomik, sosyal ve kültürel negatif etkilerini azaltmak ve turist ağırlayan toplum için uzun vadede faydalı olmak amacıyla ortaya çıkmıştır (Paul, 2013: 759). Başka bir tanıma göre sürdürülebilir turizmde amaç, kültürel mirasın negatif etkilerini ve işletmelerin çevreye olan zararlarını en aza indirirken, turizmin ekonomik ve sosyal faydalarını en üst seviyeye çıkarmaktır (www.unwto.org, 2017).

Diğer bir ifadeyle; sürdürülebilir turizm, sektörü besleyen doğal çevre ve insan kaynaklarını olumsuz yönde etkilemeden, turizm

kapasitesini ve turizm ürünlerinin kalitesini arttırmaktır (Cronin 1990: 13).

Sürdürülebilir turizm doğal çevrenin korunmasını esas almaktadır. Bu anlamda deniz turizminin sürdürülebilir kılınmasında denizlerin, yat limanlarının, marinaların tahribatının en az olacak şekilde deniz turizm yasa ve yönetmeliklerinin düzenlenmesi eğitim kurumlarının deniz turizm konusunda çalışmalarına yer vermesi gerekmektedir. Deniz ticaret odasının hazırlamış olduğu rapora göre deniz turizminde yaşanan sorunlar aşağıdaki gibidir: (DTO, 2015: 33-34).

1. Antalya ve Kuşadası arasındaki koylarda var olan çarpık yapılaşma
2. Balık çiftliklerinin deniz ekolojisini bozması
3. Su sporları faaliyetlerinin koyların sakinliğini bozması
4. Koylara tekne bağlama ve demirleme operasyonları ağaçlara ve su altındaki bitkilere zarar vermekte
5. Yüzer ve bağlanmış deniz araçları ve ziyaretçilerin çöplerini koylara ve denizlere atmaları sonucunda çöplerin denizleri kirlenmesi ve çevre kirliliğine neden olması.
6. Deniz kenarlarında bulunan yapıların yetersiz artıma sistemlerine sahip olması
7. Denizcilik mevzuatının yetersiz kalması. Yatlara gemi, yat personeline de gemi adamı mevzuatının uygulanması
8. Deniz turizmi işletme belgelerinin işlevlerinin yetersiz olması.
9. Yat işletmeciliği mevzuatının bazı zorluklar içermesi
10. Koylarda yatlardan atık alınması için uygun olan mobil atık toplama ünitelerinin yetersiz olması
11. Yurt dışı giriş çıkış işlemlerinin bazı zorluklar içermesi
12. Çekek yerleri ve yat bağlama limanlarının yetersiz olması

Deniz turizmi kapsamında ortaya çıkan sorunların çözümünde gerek işletmecilere gerekse de yasal paydaşlara önemli görevler düşmektedir. Deniz turizmi turizm sektörü içerisinde talebin ve turizm gelirlerinin en fazla olduğu turizm türüdür. Bu nedenle deniz turizminin sürdürülebilirliğinin sağlanması hususunda gerekli önlemin alınması gerekmektedir.

4. DENİZ TURİZMİNİN LİSANSÜSTÜ EĞİTİMDEKİ YERİ

Türkiye’de deniz turizm gelişmesinin ve sürdürülebilirliğinin sağlanabilmesi için üzerinde önemle durulması gereken birçok sorun bulunmaktadır. Kıyı yapıları, marinalar ve kurvaziyer limanların planlanmasındaki zorluklar, deniz araçları ile ilgili olarak Ticaret Kanunu’nda ihtiyaç duyulan revizyon, Marinalarla ilgili bağlama yeri sorunu kapsamında basit iskelelere duyulan ihtiyaç ve özellikle amatör

denizciliğin gelişmesi önündeki engeller, kurvaziyer turizminin gelişmemesi bu sorunlardan en önemlileridir.

Deniz Turizmi alanında yaşanan sorunların çözümlenmesi ve sürdürülebilirliğin sağlanmasında bu konuda yapılan bilimsel çalışmaların önemi de büyüktür. Bu bağlamda; çalışmada deniz işletmeciliği ve turizmi alanında yapılan lisansüstü tezler incelenerek elde edilen bulgular içerik analizi ile değerlendirilmiştir.

4.1. Araştırmanın Amacı

Bu araştırmanın amacı, Türkiye’de deniz işletmeciliği ve turizmi alanında akademik çalışmaların yapıldığı lisansüstü programların ve çalışmaların incelenerek; bu çalışmaların deniz turizminin sürdürülebilirliği ve sorunlarının çözümü açısından yeterli olup olmadığı hususunu ve önemini açıklamaktır.

4.2. Araştırmanın Kapsamı ve Sınırlılıkları

Araştırmanın evrenini Türkiye’deki deniz işletmeciliği ve turizmi alanında yapılan lisansüstü tezler oluşturmaktadır. Çalışmada lisansüstü tezler YÖK’ün internet ulusal tez merkezinden dizin kapsamı “deniz turizmi”, “yat”, “marinalar”, “kuvaziyer” ve konular bölümü ise “turizm”, “işletme” ile sınırlandırılarak elde edilmiştir. Zaman kısıtı olması nedeniyle kapsam sadece Türkiye’deki lisansüstü tezler ile sınırlı kalmıştır.

4.3. Araştırmanın Yöntemi

Türkiye’de deniz işletmeciliği ve turizmi alanında hazırlanan lisansüstü çalışmalara 10.12.2017 tarihinde Yüksek Öğretim Kurulu Başkanlığının internet tez merkezi (<https://tez.yok.gov.tr/>) adresinden ulaşılarak içerik analizi yapılmıştır.

İçerik analizinde temel amaç, toplanan verileri açıklayabilecek kavramlara ve ilişkilere ulaşmaktır. İçerik analizinde, birbirine benzeyen veriler belirli kavramlar ve temalar çerçevesinde bir araya getirilerek, okuyucunun anlayacağı bir biçimde düzenlenerek yorumlanmaktadır (Yıldırım ve Şimşek, 2011: 227).

Ayrıca çalışmada YÖK lisans atlası (<https://yokatlas.yok.gov.tr/>) ve üniversitelerin resmi enstitü internet sayfalarındaki verilerden de yararlanılmıştır.

4.4. Araştırmanın Bulguları

YÖK'ün lisans atlasından ve üniversitelerin resmi enstitü internet sayfalarından 11.12.2017 tarihinde elde edilen verilere göre deniz işletmeciliği alanını kapsayan bölümlerde lisans ve lisansüstü eğitim faaliyeti gerçekleştiren birimler Tablo2' deki gibidir. Tablo 2 incelendiğinde, Türkiye'de eğitim alanları deniz işletmeciliği ve turizmi konusunu doğrudan ilgilendiren 11 üniversite tespit edilmiştir. Bu üniversitelerden de sadece 6'sı deniz işletmeciliği alanında lisansüstü faaliyet gerçekleştirmektedir. Ülkemizde deniz işletmeciliği ve turizmi alanında daha çok deniz ulaştırma ve işletme mühendisliği bölümlerinin açıldığı görülmektedir. Lisansüstü eğitim faaliyetleri de bu anabilim dalında yapılmaktadır.

Türkiye'de doğrudan deniz turizmi ile ilgili yüksek lisans programı Dokuz Eylül Üniversitesi lisansüstü programlarında bulunmaktadır. Bunlar; "Deniz Turizmi Yüksek Lisans" ve "Deniz Turizmi ve Yat Kaptanlığı Yüksek Lisans" programlarıdır. Bu programlarda üniversite uzaktan öğretim tezsiz yüksek lisans eğitimi de vermektedir. Ayrıca üniversite de "Denizcilik İşletmeleri Yönetimi" ile "Denizcilikte Emniyet Güvenlik ve Çevre Yönetimi ve "Gemi Makineleri İşletme Mühendisliği Anabilim Dalı-Deniz Ulaştırma Sistemleri Mühendisliği Programı" Yüksek Lisans ve Doktora programları da bulunmaktadır. Türkiye'nin konumu ve potansiyeli düşünüldüğünde diğer üniversitelerde de özellikle lisansüstü program sayısının artırılması gerektiği düşünülebilir.

Deniz ulaştırma ve işletme mühendisliği bölümünün bazı üniversitelerde sosyal bilimler enstitüsü bünyesinde, bazı üniversitelerde ise (Piri Reis Üniversitesi ve İstanbul Üniversitesi) Fen Bilimleri Enstitüsü bünyesinde faaliyet gösterdiği gözlemlenmiştir.

Son zamanlarda ülkemizin önemli kıyı bölgelerinde bulunan deniz işletmeciliği ve turizmi konusunda eğitim verme amacıyla kurulmuş; öğrenci alım sürecini tamamlamak üzere olan üniversitelerin olduğu görülmektedir (Örneğin, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Deniz Bilimleri ve Teknolojisi Fakültesi – Deniz Ulaştırma İşletme Mühendisliği Bölümü).

İstanbul Üniversitesi'nde, Deniz Ulaştırma İşletme Mühendisliği lisans programı, mühendislik fakültesine bağlı eğitim vermektedir. Ayrıca Deniz Bilimleri ve İşletmeciliği Enstitüsü olarak ayrı bir enstitüde lisansüstü eğitim faaliyetleri gerçekleştirilmektedir.

Deniz işletmeciliği ve turizmi konuları ayrıca ülkemizdeki birçok üniversitenin turizm ve işletme anabilim dallarının da lisansüstü çalışmalarının konusu olmaktadır.

Tablo 2: Deniz İşletmeciliği ve Turizmi Alanını Kapsayan Lisans ve Lisansüstü Eğitim Faaliyeti Gerçekleştiren Üniversiteler

Lisans Program Adı	Lisans Düzeyinde Eğitim Veren Üniversiteler	Yüksek Lisans Düzeyinde Eğitim Veren Üniversiteler	Doktora Düzeyinde Eğitim Veren Üniversiteler
Deniz İşletmeciliği ve Yönetimi	- Girne Üniversitesi (KKTC)	-	-
Denizcilik İşletmeleri Yönetimi	- Dokuz Eylül Üniv. - Bülent Ecevit Üniv. - Kocaeli Üniv. - Mersin Üniv. - Bandırma Onyedi Eylül Üniv. - Piri Reis Üniv. (Vakıf)	- Dokuz Eylül Üniv. (Deniz Turizmi Tezli, Uzaktan Öğretim Tezsiz)	- Dokuz Eylül Üniv. (Denizcilik İşletmeleri Yönetimi)
Deniz Ulaştırma (ve) İşletme Mühendisliği / Deniz Ulaştırma Mühendisliği	- Dokuz Eylül Üniv. - İstanbul Üniv. - İstanbul Teknik Üniv. - Karadeniz Teknik Üniv. - Ordu Üniversitesi - Recep Tayyip Erdoğan Üniv. - Yüzüncü Yıl Üniv. - İskenderun Teknik Üniv. - Piri Reis Üniv. (Vakıf) - Girne Üniv. (KKTC)	- Dokuz Eylül Üniv. - İstanbul Teknik Üniv. - İstanbul Üniversitesi - Karadeniz Teknik Üniv. - Bandırma Onyedi Eylül Üniv. - Piri Reis Üniv. (Vakıf) - Girne Üniv. (KKTC) - İskenderun Teknik Üniv.	- Dokuz Eylül Üniv. (Denizcilikte Emniyet Güvenlik ve Çevre Yönetimi) - İstanbul Teknik Üniv. (Deniz Ulaştırma Müh.) - İstanbul Üniversitesi (Deniz Ulaştırma İşletme Müh.) - İskenderun Teknik Üniv. (Deniz Ulaştırma Müh.) - Piri Reis Üniv. (Deniz Ulaştırma İşletme Müh.)

Çalışmada “**Deniz Turizmi**” dizinine göre bugüne kadar yapılmış lisansüstü tezler; yıllar ve çalışmanın yapıldığı üniversite dikkate alınarak YÖK tez merkezinden elde edilerek Tablo 3 düzenlenmiştir. Tabloda işletme ve turizm konularına göre filtreleme yapıldığı için Gazi Üniversitesi’nin, Yaşar Üniversitesi’nin, Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi’nin turizm ve işletme anabilimleri dallarında deniz turizmi alanında yapılmış çalışmalarına da yer verilmiştir.

Tablo 3'deki çalışmaların konuları incelendiğinde, Deniz turizmi konusunda genellikle il bazında uygulamalara yer verildiği, ülkemizde deniz turizmi konusunda yaşanan sorunların çözümüne ve deniz turizminin sürdürülebilirliğine odaklı daha kapsamlı çalışmaların sınırlı kaldığı görülmektedir. Deniz turizmi dizini içeren lisansüstü çalışmalar daha çok yüksek lisans düzeyinde yapılmıştır. 1999- 2016 yılları arasında bu kapsamda 2'si doktora olmak üzere toplam 9 adet lisansüstü çalışma yapılmıştır.

Tablo 3: "Deniz Turizmi" Dizini İçeren Lisansüstü Tezler

	Tez Konusu	Üniversite	Yıl	Yüksek Lisans / Doktora
1	Marmaris Kıyılarında Deniz Turizmi	İstanbul Üniv.	1999	Yüksek Lis.
2	Kıyı Alanları ve Denizlerimizde Turizm Güvenliği Yönetimi ve Eğitimi	Gazi Üniv.	2001	Yüksek Lis.
3	Marina İşletmelerinde Hizmet Yönetimi: Yatçıların Hizmet Kalitesi Algılamaları İle Marinadan Tatminleri, Tekrar Tercih ve Tavsiye Etme Eğilimleri Arasındaki İlişkinin Analitik İncelemesi	Dokuz Eylül Üniv.	2011	Doktora
4	Türk Yabancılar Hukukunda Yabancıların Türk Kıyı, Liman ve Karasularındaki Ticari Faaliyetleri	Gazi Üniv.	2012	Yüksek Lis.
5	Yatçıların Marina Beklentilerine Dayalı Pazar Bölümlendirme Analizleri: İzmir ve Aydın'da Yer Alan Marinalar Üzerine Bir Çalışma	Yaşar Üniv.	2014	Yüksek Lis.
6	Algılanan Hizmet Kalitesinin Müşteri Memnuniyetine Etkisi: Türkiye'deki Marinalar Üzerine Karşılaştırmalı Bir Analiz	Dokuz Eylül Üniv.	2015	Yüksek Lis.
7	Türkiye'de Deniz Turizminde Ürün Farklılaştırması ve Kalite Yönetim	İstanbul Üniv.	2015	Doktora
8	Fethiye İlçesindeki Günöbirlik Gezi Teknelerinin Sektörel Problemleri	Muğla Sıtkı Koçman Üniv.	2016	Yüksek Lis.
9	Erişilebilirlik Standartları Kapsamında Ege Bölgesi Marinalarının Değerlendirilmesi ve Marina Yöneticilerinin Engelli Turizmüne Bakış Açılıarı	Dokuz Eylül Üniv.	2016	Yüksek Lis.

“Yat” ve “Marinalar” dizinine göre yapılmış lisansüstü tezler; yıllar ve çalışmanın yapıldığı üniversite dikkate alınarak YÖK tez merkezinden elde edilerek Tablo 4 düzenlenmiştir. Tabloda işletme ve turizm konularına göre filtreleme yapıldığı için Gazi Üniversitesi'nin, Akdeniz Üniversitesi'nin, Ankara Üniversitesi'nin, Hacettepe Üniversitesi'nin, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesinin, Düzce Üniversitesinin ve Yaşar Üniversitesinin işletme ve turizm anabilimleri dallarında deniz turizmi alanında yapılmış çalışmalarına da yer verilmiştir.

Tablo 4'deki çalışmaların konuları incelendiğinde, Deniz işletmeciliği ve turizmi konularıyla ilgili olarak yat turizmi, yat limanları ve marina işletmeciliği konularının ve sorunlarının ele alındığı, 1990-2015 yıllarında arasında 3'ü doktora olmak üzere toplam 27 adet lisansüstü çalışma yapıldığı görülmektedir. Bu dizin aramasında yapılan çalışmaların çoğunun Türkiye genelinde bu alanlarda yaşanan sorunları kapsadığı tespit edilmiştir.

Tezlerin büyük çoğunluğunun 2003 yılı ve öncesinde yapılmış olması ve özellikle 2012 yılı sonrası bu konularda yazılan lisansüstü tezlerin sayısının artmamış olması dikkat çekicidir. Deniz işletmeciliği ve turizminin gelişmesi ve bu konuda yaşanan sorunların çözümü noktasında önümüzdeki yıllarda bu alanlarda yapılan bilimsel çalışmaların ve projelerin sayısındaki artış büyük önem taşımaktadır.

Tablo 4: “Yat” ve “Marinalar” Dizini İçeren Lisansüstü Tezler

	Tez Konusu	Üniversite	Yıl	Yüksek Lisans / Doktora
1	Yat Turizminde Birer Altyapı Olarak Marinalar İle Yönetim ve Organizasyonunun Önemi	İstanbul Teknik Üniv.	1990	Yüksek Lis.
2	Marina Yatırımı Üzerine Fizibilite Çalışması	İstanbul Üniversitesi	1991	Yüksek Lis.
3	Türkiye'de Yat Turizminin Genel Durumu, Sorunları ve Çözüm Önerileri -Uygulamaya Ait Bir Örnek Olay	İstanbul Üniv.	1994	Yüksek Lis.
4	Türkiye'de Yat Turizminin Geliştirilmesine Yönelik Bir Model Önerisi	Gazi Üniv.	1995	Yüksek Lis.
5	Türkiye'de Yat Limanı İşletmeciliği ve Etkinliğinin Arttırılması İçin Bir Model Önerisi	Dokuz Eylül Üniv.	1995	Yüksek Lis.
6	Türkiye'deki Yat İnşa Sanayii ve Uluslararası Rekabet Gücü	İstanbul Teknik Üniv.	1995	Yüksek Lis.

7	Türkiye'de Deniz Ulaştırması ve Yat Turizmindeki Gelişmeler	İstanbul Üniv.	1995	Yüksek Lis.
8	MO MARPOL 73/78 Konvensiyonu'nun Türkiye'deki Marina ve Yatlarda Uygulanışı	Dokuz Eylül Üniv.	1998	Yüksek Lis.
9	Turizmde Marina İşletmeciliğinin Yeri Önemi ve Bir Marina Projesi	Dokuz Eylül Üniv.	1998	Yüksek Lis.
10	Türk Turizmi İçinde Yat Turizminin Yeri, Önemi, Sorunları ve Geleceği	Akdeniz Üniv.	1999	Yüksek Lis.
11	Türk Turizmi Açısından Yat Limanlarının Yeri ve Önemi Burhaniye/İskele Yat Limanı Örnek Çalışması	Balıkesir Üniv.	2000	Yüksek Lis.
12	Türkiye'deki Yat Limanlarından Elde Edilen Gelirlerin Türkiye Turizmine Katkısı	Anadolu Üniv.	2001	Yüksek Lis.
13	Türk Yat Turizmi ve Yat Limanları; Potansiyel Gelişimi ve Gelişme Sorunlarının Değerlendirilmesi	Hacettepe Üniv.	2001	Yüksek Lis.
14	Türkiye'de Marina İşletmeciliği	İstanbul Üniv.	2002	Yüksek Lis.
15	Türkiye'de Yat Turizminin Coğrafya Açısından İrdelenmesi	Ankara Üniv.	2003	Yüksek Lis.
16	Akdeniz'de Türk Marinalarıyla Rekabet Edecek Marinaların İncelenmesi ve Sürdürülebilir Rekabetçi Üstünlüğün Bir Marina Modeli İle Ortaya Konulması	Dokuz Eylül Üniv.	2003	Yüksek Lis.
17	Yat Turizminde Holistik Pazarlama ve Türkiye İçin Farklılaştırma Stratejileri	Dokuz Eylül Üniv.	2010	Doktora
18	Yat Limanı İşletmelerinde Fayda-Maliyet Analizi: Ege Bölgesinde Bir Yat Limanında Uygulama	Dokuz Eylül Üniv.	2011	Yüksek Lis.
19	Marinalarda Teknik ve Operasyonel Yönetim: Bilişim Sistemlerinin Geliştirilmesi Üzerine Bir Uygulama	Dokuz Eylül Üniv.	2011	Yüksek Lis.
20	Türkiye'de Marinacılık: Kapasite ve Yer Seçimi Üzerine Modelleme	İstanbul Üniv.	2011	Doktora
21	Marina İşletmelerinde Hizmet Yönetimi: Yatçıların Hizmet Kalitesi Algılamaları İle	Dokuz Eylül Üniv.	2011	Doktora

	Marinadan Tatminleri, Tekrar Tercih ve Tavsiye Etme Eğilimleri Arasındaki İlişkinin Analitik İncelemesi			
22	Yat Limanları ve Yat Limanı İşleticisi Hukuki Sorumluluk Sigortası	İstanbul Üniv.	2012	Yüksek Lis.
23	Yat Limanlarında İnovasyon ve Performans İlişkisi: Türkiye Üzerine Bir Araştırma	Düzce Üniv.	2012	Yüksek Lis.
24	Yat Limanı İşletmeleri Yönetiminde Rekabet Stratejileri ve Türkiye'deki Uygulamalar	Çanakkale Onsekiz Mart Üniv.	2014	Yüksek Lis.
25	Yatçıların Marina Beklentilerine Dayalı Pazar Bölümlendirme Analizleri: İzmir ve Aydın'da Yer Alan Marinalar Üzerine Bir Çalışma	Yaşar Üniv.	2014	Yüksek Lis.
26	Marinalarda İş Süreçlerinin Analizi ve İyileştirilmesi: Bir Marina İşletmesinde Uygulama	Dokuz Eylül Üniv.	2015	Yüksek Lis.
27	Algılanan Hizmet Kalitesinin Müşteri Memnuniyetine Etkisi: Türkiye'deki Marinalar Üzerine Karşılaştırmalı Bir Analiz	Dokuz Eylül Üniv.	2015	Yüksek Lis.

“**Kruvaziyer**” dizinine göre yazılmış lisansüstü tezler; yıllar ve çalışmanın yapıldığı üniversite dikkate alınarak YÖK tez merkezinden elde edilerek Tablo 5 düzenlenmiştir. Tabloda işletme ve turizm konularına göre filtreleme yapıldığı için Anadolu Üniversitesi'nin, Akdeniz Üniversitesi'nin, Nevşehir Üniversitesi'nin, Adnan Menderes Üniversitesi'nin ve Yaşar Üniversitesi'nin işletme ve turizm anabilimleri dallarında deniz işletmeciliği ve turizmi alanında yapılmış çalışmalarına da yer verilmiştir.

Tablo 5 incelendiğinde bu konuda yapılan lisansüstü çalışmaların çok sınırlı kaldığı görülmektedir (2011 – 2016 yılları arasında 2'si doktora Toplam 7 adet). Bu konuda yazılmış tezlerin konusu incelendiğinde büyük bir bölümün de Türkiye'de kruvaziyer turizminin gelişmesinin önündeki engellere odaklanılmadığı görülmektedir. Tezlerde daha çok Kruvaziyer gemilerindeki müşterilerinin deneyim ve memnuniyetlerine yönelik konular üzerinde durulmuştur.

Tablo 5: “Kruvaziyer” Dizinini İçeren Lisansüstü Tezler

	Tez Konusu	Üniversite	Yıl	Yüksek Lisans / Doktora
1	Kruvaziyer Turların Pazarlama Faaliyetleri ve Türkiye Üzerine Bir Alan Araştırması	İstanbul Üniv.	2011	Yüksek Lis.
2	Kurvaziyer Turizmin Vergilendirilmesi ve Türkiye'de Uygulanan Vergi Teşvikleri	Anadolu Üniv.	2012	Doktora
3	Kruvaziyer Gemilerin Yiyecek İçecek Departmanlarında Hizmet Kalitesi, Müşteri Memnuniyeti ve Müşteri Sadakati İlişkileri: Ketchikan, JuneauveSkagway Limanlarında Bir Araştırma	Nevşehir Üniv.	2012	Yüksek Lis.
4	Kruvaziyer Turizmine Katılan Yabancı Turistlerin Türk Mutfağına İlişkin Algıları: Kuşadası Limanı Örneğı	Nevşehir Üniv.	2014	Yüksek Lis.
5	Kruvaziyer Turizmine Yönelik Tur Uygulamalarında Değer Zinciri Analizi	Adnan Menderes Üniv.	2015	Yüksek Lis.
6	Akdeniz Kruvaziyer Turizm Destinasyonlarının Karşılaştırmalı Rekabet Analizi ve Türkiye Destinasyonunun Konumu	Akdeniz Üniv.	2016	Doktora
7	Kruvaziyer Turizmi Katılımcılarının Deneyimleri, Memnuniyetleri ve Davranışsal Niyetleri	Akdeniz Üniv.	2016	Yüksek Lis.

Kruvaziyer turizminin ülkemizde gelişmesi, deniz işletmeciliğı ve turizminin gelişmesi açısından son derece önemlidir. Bunun içinde kruvaziyer turizmin gelişmesinin önündeki engellerin tespit edilmesi ve bu konuda çözüm önerileri sunulması gerekmektedir. Bu bağlamda da kruvuziyer turizm konusunda yapılan akademik çalışmalar ve özellikle lisansüstü tezler ve projeler büyük önem taşımaktadır.

2012 yılında Anadolu Üniversitesinde yazılan “Kurvaziyer Turizmin Vergilendirilmesi ve Türkiye'de Uygulanan Vergi Teşvikleri” adlı doktora tezi, 2016 yılında Akdeniz Üniversitesinde yazılan “Akdeniz Kruvaziyer Turizm Destinasyonlarının Karşılaştırmalı Rekabet Analizi ve Türkiye Destinasyonunun Konumu” doktora tezi gibi kruvaziyer turizmi konusunda ülke genelini kapsayan ve kruvaziyer turizmi ve deniz turizminin gelişimine katkı sağlayan lisansüstü çalışmalarının sayısının artması, deniz işletmeciliğı ve turizmi alanında yaşanan sorunların çözümü noktasında önemli katkı sağlayacaktır.

5. SONUÇ VE TARTIŞMA

Türkiye’de Deniz Turizminin en önemli turizm çeşidi olduğu ve öneminin gün geçtikçe daha da arttığı bilinmektedir. Bu bağlamda deniz turizminin sürdürülebilirliğinin sağlanması ve deniz turizminde yaşanan sorunların çözümünde yapılan akademik çalışmalarının yol gösterici olacağı ifade edilebilir. Bu çalışmada da deniz işletmeciliği ve turizmi konusunda yapılan lisansüstü akademik çalışmalara ve lisansüstü programlara genel bir bakış açısıyla yer verilmiştir.

Eğitim kurumlarının yol gösterici yönü ön plana çıkarılarak, deniz işletmeciliğinin ve turizminin planlı ve sürdürülebilir gelişimi için, bu alanlarda belirli stratejilerin üniversiteler tarafından geliştirilmesi noktasında aşağıdaki önerilerin dikkate alınmasının yararlı olacağı düşünülmektedir:

- a. Lisansüstü eğitim veren üniversiteler incelendiğinde, Türkiye’de denize kıyısı olan yaklaşık her bölgede ortalama bir üniversitede deniz işletmeciliği ile ilgili lisansüstü programların olduğu görülmektedir. Deniz turizmine olan talebin gün geçtikçe arttığı ve ülkemizin üç tarafının denizlerle çevrili olduğu göz önüne alındığında denize kıyısı olan diğer illerdeki üniversiteler de deniz işletmeciliği ile ilgili bölümlerin açılması ve deniz turizmi ve işletmeciliği ile ilgili çalışmaların yapılması, hem bölge turizmine hem de ülke turizmine sorunların çözülmesi bağlamında önemli katkılar sağlayabilir.
- b. Türkiye’nin konumu ve potansiyeli düşünüldüğünde doğrudan deniz turizmi ile ilgili lisansüstü programlarının sayısının artması gerektiği düşünülebilir.
- c. Deniz ulaştırma ve deniz işletme mühendisliği ile ilgili bölümlerin bazı üniversitelerde fen bilimleri enstitüsünde, bazılarında ise sosyal bilimler enstitüsüne bağlı olduğu görülmektedir. Yalnızca İstanbul Üniversitesi’nde bu bölümle ilgili enstitünün var olduğu görülmektedir. Deniz işletmeciliği ve mühendisliği ile ilgili eğitim alanlarında belirli bir standardın sağlanmasının sektörün gelişimine katkı sunacağı düşünülebilir.
- d. 2016 yılı itibari ile deniz turizmi ile ilgili toplam 9 adet tez yazıldığı ve bunların 2 adedinin doktora düzeyinde olduğu görülmektedir. Deniz turizmi konusunda genellikle il bazında uygulamalara yer verildiği görülmektedir. Ülkemizde deniz turizmi konusunda yaşanan sorunların çözümüne ve deniz turizminin sürdürülebilirliğine odaklı daha kapsamlı çalışmalara ihtiyaç duyulmaktadır.
- e. Araştırmada Yat ve Marinalar anahtar kelimesine göre arama yapıldığında, Deniz işletmeciliği ve turizmi konularıyla ilgili

olarak yat turizmi, yat limanları ve marina işletmeciliği konularının ve sorunlarının ele alındığı, 1990-2015 yıllarında arasında 3'ü doktora olmak üzere toplam 27 adet lisansüstü çalışma yapıldığı görülmektedir. Bu dizin aramasında yapılan çalışmaların çoğunun Türkiye genelinde bu alanlarda yaşanan sorunları kapsadığı tespit edilmiştir. Tezlerin büyük çoğunluğunun 2003 yılı ve öncesinde yapılmış olması ve özellikle 2012 yılı sonrası bu konularda yazılan lisansüstü tezlerin sayısının artmamış olması dikkat çekicidir. Deniz işletmeciliği ve turizminin gelişmesi ve bu konuda yaşanan sorunların çözümü noktasında önümüzdeki yıllarda bu alanlarda yapılan bilimsel çalışmaların ve projelerin sayısındaki artış büyük önem taşımaktadır.

- f. Araştırmada kruvaziyer anahtar kelimesine göre arama yapıldığında, bu konuda yapılan lisansüstü çalışmaların çok sınırlı kaldığı görülmektedir (2011 – 2016 yılları arasında 2'si doktora Toplam 7 adet). Bu konuda yazılmış tezlerin konusu incelendiğinde büyük bir bölümün de Türkiye'de kruvaziyer turizminin gelişmesinin önündeki engellere odaklanılmadığı görülmektedir. Tezlerde daha çok Kruvaziyer gemilerindeki müşterilerinin deneyim ve memnuniyetlerine yönelik konular üzerinde durulmuştur.
- g. 2012 yılında Anadolu Üniversitesinde yazılan “Kruvaziyer Turizmin Vergilendirilmesi ve Türkiye'de Uygulanan Vergi Teşvikleri” adlı doktora tezi, 2016 yılında Akdeniz Üniversitesinde yazılan “Akdeniz Kruvaziyer Turizm Destinasyonlarının Karşılaştırmalı Rekabet Analizi ve Türkiye Destinasyonunun Konumu” doktora tezi gibi kruvaziyer turizmi konusunda ülke genelini kapsayan ve kruvaziyer turizmi ve deniz turizminin gelişimine katkı sağlayan lisansüstü çalışmalarının sayısının artması, deniz işletmeciliği ve turizmi alanında yaşanan sorunların çözümü noktasında önemli katkı sağlayacaktır.

Deniz turizmi işletmeciliğinin gelişmesi için denizlerin temiz kalması, doğal çevrenin korunması gerekmektedir. Yapılan bu çalışmada deniz işletmeciliği ve turizmi alanında lisansüstü tezlere de konu olmuş bazı sorunların olduğu ortaya çıkmaktadır. Yaşanan bu sorunların çözümünde bazı önerilerde bulunulabilir:

- Koyların hızlı bir şekilde koruma altına alınması ve hiçbir şekilde yapılaşmaya izin verilmemesi gerekmektedir.
- Balık çiftliklerinin seyir yardımcısı sinyalizasyon sistemlerinin tamamlanması, akıntı ve derin bölgelerde konuşlandırılması ve

mavi yolculuk rotaları üzerinde olmamasına dikkat edilmesi gerekmektedir.

- Su sporlarının konaklama tesisi olmayan koylarda yapılmasına izin verilmesi gerekmektedir.
- Koylarda bağlama mapası ve şamandıra sistemlerinin kurularak, acilen hizmete sokulması gerekmektedir.
- Koylar hangi kurumsal yapının denetiminde ise, kirlilik konusunda gerekli denetimlerin yapılması ve gerekli olan çöp toplama imkânlarının sağlanması gerekmektedir.
- Artıma tesislerinin standartlarının yükseltilmesi ve denetimin yapılması gerekmektedir.
- Yatlara ve yat personeline ilişkin mevzuatın uluslararası standartlara uygun hale getirilmesi gerekmektedir.
- Deniz turizmi işletme belgelerinin işlevleri artırılmalı ve kaçak çarterlerin önlenmesi için yasal düzenlemenin yapılması gerekmektedir.
- Yat işletmeciliğini kolaylaştırıcı uygulamaların Turizm Bakanlığı mevzuatında açık şekilde yer alması sağlanmalıdır.
- Koylarda yatlardan atık toplanması için uygun olan mobil atık toplama ünitelerinin tamamlanması ve sayılarının artırılması gerekmektedir.
- Yurt dışı giriş çıkış işlemleri kolaylaştırılmalıdır.
- Çekek yerleri ve yat bağlama limanlarının sayıları ve nitelikleri artırılmalıdır.

Çalışma, deniz turizmi alanında halen eğitim gören öğrenciler ile mezun görüşleride alınarak ilerleyen zamanlarda daha kapsamlı hale getirilebilir. Türkiye'nin konumu ve potansiyeli düşünüldüğünde doğrudan deniz turizm alanında eğitim veren lisans ve lisansüstü programların sayılarının artması önemlidir ve bu artış deniz turizmi alanında yaşanan sorunların çözümü katkı sağlayabilir.

Sonuç olarak, Türkiye'de deniz işletmeciliği ve turizmi ile ilgili yapılan çalışmaların, deniz turizmi ve işletmeciliğinin yukarıda belirtilen sorunlarına yeterince odaklanmadığı, deniz turizminin sürdürülebilirliğinin sağlanmasında yasal düzenlemelerin hızla yapılması gerektiği ve bu konularda üniversitelerin yol gösterici ve uygulayıcı olmabağlamında sorunlara odaklı lisansüstü çalışmalara ağırlık vermeleri gerektiği düşünülmektedir.

KAYNAKÇA

Kitaplar

- Aras, Nil ve Gerede, Ender (2010), *Ulaştırma Sistemleri*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.
- Bâc Dorin-Paul, Sustainable Tourism and Its Forms – A Theoretical Approach, Department of Economics, Faculty of Economic Sciences, University of Oradea.
- Cronin, A. L. (1990). A Strategy for Tourism and Sustainable Developments, *World Leisure and Recreation*, 32 (3)12-18.
- Kozak N., Kozak M.A. ve Kozak M. (2012). Genel Turizm, Detay Yayıncılık,12. Baskı, Ankara.
- Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2011). Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri, Seçkin Yayıncılık, Ankara.
- Yüksek, Gökçe (2012), “Turizm ve Ulaştırma”. *Turizm Ulaştırması*. Ed. Mustafa Cavcar, Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.

Dergideki Makaleler

- Arıkan, H.A., Aydın, A., Baydağ, C., Acar, F. (2000) Deniz Turizmi ve Yatçılık Çalışma Grubu Görüşler, Öneriler ve Değerlendirmeler, T.C. Başbakanlık Denizcilik Müsteşarlığı, İstanbul.
- Deniz Ticaret Odası (2015a) Deniz Turizminin Dünü Bugünü ve Sürdürülebilirliği, İMEAK Deniz Ticaret Odası Dergisi, Nisan 2015 Sayısı Eki, 1-40.
- Deniz Ticaret Odası (2015b). 2014 Deniz Sektörü Raporu, İstanbul: İstanbul ve Marmara, Ege, Akdeniz, Karadeniz Bölgeleri Deniz Ticaret Odası.

İnternet

- <http://tusiad.org/tr/yayinlar/raporlar/item/6030-surdurulebilir-turizm>, Erişim Tarihi: 12.12.2017
- www.unwto.org/tourism&mdgsezine/, Erişim Tarihi: 12.12.2017